

CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anul XVII. Nr. 158

Ianuarie 1988

Noi Tracii

00187 - Roma, Foro Traiano 1/A

Tel. (06) 679.77.85

MITOLOGIA GETO DACĂ

de IOAN P. BOGDAN

Locul pe care se află poporul român, prin poziția sa geografică, a fost în vremurile neolitice teatrul unor frământări și evenimente care au produs un ecou peste întreaga suprafață a lumii vechi. Câmpeiele și reminiscențele acestor evenimente și frământări, care constituie și formează astăzi esența spirituală a poporului român, nu sunt altceva decât elemente ale acestui puternic ecou.

În cele ce urmează ne vom ocupa de unele omisiuni, făcute de pe la sfârșitul secolului trecut și până în ziua de azi, în legătură cu probleme de istorie antică ce ne privesc pe noi în primul rând și locurile pe care viețuiește poporul român. Desigur, este vorba de locurile pe care au trăit străbunii noștri de baștină, ca și de evenimente ce au avut răsunet îndepărtat. Omiterea unor întâmplări și amintiri, atât în viața individuală cât și în cea a popoarelor, poate fi uneori justificată, pentru că pot fi dureroase, penibile sau rușinoase, dar nu putem înțelege ce motive au putut să-i determine pe unii cercetători ai secolului nostru să omită tocmai cele mai mărețe și esențiale evenimente și date, referitoare la trecutul îndepărtat al acestor locuri.

B.P. Hasdeu, în lucrarea sa *Istoria critică a Românilor*, vorbește de munții Caucaz de pe teritoriul de la nordul Mării de Jos din antichitate, pentru justificarea acestui toponim invocând nouă izvoare istorice și literare antice și din evul mediu. Din izvoarele arătate de Hasdeu, jumătate sunt izvoare istorice, pe care nimeni nu s-a gândit să le cerceteze. Dar, după cum arată istoricul roman Ammian Marcelin, la nordul Dunării de Jos n-a fost numai un ținut muntos. Pe timpul năvălirii Hunilor era aici și o țară, numită «Caucaland», adică Țara Cauca. De asemenea, pe acele teritorii exista și un

trib dacic al Caucoensilor, amintit de geograful Ptolemeu și localizat de V. Pârvan și C. Daicoviciu în secuime și ținutul Bacăului.

Țara Caucaș este presupusă de cercetătorul Patsh undeva prin Munții Banatului, dar cercetătorii români nu și-au spus încă cuvântul în această problemă. Urmărind acest Caucaș de la Nordul Dunării de Jos, Hasdeu îi dovedește existența pe aceste locuri din secolul al II-lea î.e.n. și până în secolul al XII-lea e.n., fiind amintit și în cronică călugărului rus Nestor, care vorbește de Munții Caucaș sau Munții Ungurești de la vestul Mării Negre.

Urmărind această numire a Caucașului, mai aflăm acest oronim la scriitorul grec Apollodor din sec. II î.e.n., care vorbește de un Caucaș în Scitia, unde, după legende, a fost înălțuit titanul Prometeu, din cauză că a furat foc de la zei și l-a dat oamenilor.

De acest Caucaș prometeic mai vorbește și arhiepiscopul Eustatie al Tesaloniceului, numindu-l «Caucașul boreal» sau Caucașul din părțile nordului, spre deosebire de celălalt Caucaș dintre Marea Neagră și cea Caspică. Tot Eustatie precizează: «Însă Caucașul acela, pe care, după legende, a fost crucificat Prometeu, nu figurează pe tabelele geografice; așa afirmă autorii vechi». Din cele relatate de acest arhiepiscop, pe baza autorilor vechi, reiese că acest Caucaș prometeic nu-i, în nici-un caz, cel din nordul Asiei Mici, ci cel de la nordul Dunării, netrecut în tabelele geografice.

Faptul este confirmat și de poetul Marțial, care, în una din epigramele sale, situează scena înălțuirii lui Prometeu în ținutul Geților de la nordul Dunării.

Alt izvor literar, care amintește de Caucașul prometeic de la nordul Dunării este lucrarea *Prometeu încătușat* de Eschil, care trăiește cu cinci secole înaintea erei noastre.

În afară de acestea, se mai vorbește și de o «poartă a Caucașului». Dacă astfel stau lucrurile și Caucașul prometeic al legendelor mitologice este Caucașul de la nordul Dunării și dacă Prometeu este frate cu titanul Atlas și Saturn - după cum arată Hesiod și alți autori greci -, se naște întemeiata presupunere că teritoriile de la nordul Dunării de Jos au fost într-o antichitate îndepărtată teatrul unor evenimente din care s-a născut mitologia popoarelor antice, de unde apoi s-a răspândit în toate direcțiile, împreună cu civilizația preistorică strâns legată de această mitologie.

Pentru cercetători, și mai ales cei români, se pun întrebările: Care și unde a fost Țara Caucaș și ținutul Caucoensilor? Acest Caucaș este cel prometeic sau celălalt? Dacă a fost celălalt, se pot combate cu argumente cele afirmate de Apollodor, Marțial, Eschil și Eustatie?

La fel stau lucrurile și cu altă numire, cea a *Arabiei*. După cum arată vreo zece izvoare istorice și literare antice și din evul mediu, amintite de Hasdeu, pe teritoriul de la nordul Dunării de Jos a existat un ținut sau o țară numită Arabia, care poate fi urmărită timp de douăzeci și patru de secole, începând de la Eschil și până la povestea lui Ion Creangă *Harap-Alb*. La izvoarele amintite de Hasdeu, am putea adăuga afirmațiile în această problemă

ale lui Eschil, Euripide și Plaut. La noi problema este tratată pentru prima dată de Hasdeu și reluată de G. Tocilescu, Al. Odobescu și Ath. Marinescu, care o amintesc doar în treacăt. Această numire, care a avut mare importanță în nordul Dunării, confirmă și ea Caucazul de aici, fiind strâns legată de el.

Aceste izvoare împreună ridică problema situării acestei Arabii în nordul Dunării. Chiar dacă datele istorice și literare ar putea greși, folclorul nu greșește în păstrarea și transmiterea acestei numiri, ci confirmă în modul cel mai cert celelalte date.

Care ar putea fi consecința imediată a lămuririi acestor topice? Cu toate că peste aceste teritorii de la nordul Dunării, în decursul celor douăzeci și patru de secole, s-au scurs o sumedenie de popoare migratoare, nici unul dintre ele n-a purtat vreodată acest nume în afară de Români și străbunii lor direcți, băștinași pe aceste locuri sau pe teritoriile învecinate locuite de Români. Numai Românii au fost numiți sau porecliți «Arapî», «Harapî», «Arabi», iar teritoriul lor «Arabia», «Arabia albă», dar mai ales «Arabia dracului». Acest fapt dovedește continuitatea neîntreruptă a poporului român pe locurile numite Arabia, de peste 2.400 de ani. De altfel nici unul dintre vecinii lor nu se numesc Arapî, ci vecinii îi numesc pe Români «Arapî».

ARHEOLOGIA MITICĂ ÎN TRADIȚIILE SATULUI BÂRDA DIN MEHEDINȚI

de ALEXANDRU STĂNCIULESCU-BÂRDA

Ca orice localitate străveche, și Bârda și-a format cu vremea universul său mitic, care s-a dezvoltat ori s-a restrâns, s-a modelat după necesități și după succesiunea în timp a factorilor purtători ai zestrei mitice. Marile teme ale mitologiei românești și universale sunt surprinse în germene sau în deplinătatea lor în universul mitic al satului, iar uneori ne surprind elemente noi, specifice, care pot deschide cercetărilor etnologice noi direcții și noi elemente de studiu. Tocmai de aceea este necesar ca localitatea respectivă să fie analizată și din acest punct de vedere, pentru a realiza o viziune unitară, completă, în ansamblul monografic propus. Necesitatea acestui studiu este cu atât mai imperioasă cu cât marile transformări contemporane din viața satului și din mentalitatea oamenilor, ridicarea nivelului cultural, schimburile

inter-umane, influența citadină tot mai vizibilă, constituie câțiva dintre factorii ce amenință cu dispariția sau cu laicizarea zestrea mitică a satului. Aceeași situație o întâlnim pe întreg cuprinsul țării și tocmai de aceea cercetările de teren se cer urgentate, pentru că pierderile pot fi irecuperabile.

Vom încerca să descifrăm din încrengătura ori din resturile de credințe, mituri și eresuri străvechi care mai supraviețuiesc, acele elemente esențiale ce privesc originea și continuitatea noastră românească.

Satul Bârda este cunoscut în mare măsură. De aceea, cunoștințele noastre despre universul său mitic s-au adunat în timp de le generațiile trecute. Desigur că multe s-au pierdut, dar considerăm că este de datoria noastră, ca fiu al satului, să consemnăm și aceste reminiscențe mitice care s-au mai păstrat.

Având posibilități limitate de informare bibliografică, de analiză și comparație proprie, am luat de bază studiul eminentului etnolog Romulus Vulcănescu, *Mitologie română* (București, Ed. Academiei, ed. II-a, 1987), și la această lucrare vom face referiri ori de câte ori se va simți nevoia.

I. *Moșia satului* a integrat în sine, în centrul său, vatra satului. Fiind sat situat de-a lungul unui drum axial, cu câteva ulițe drept ramificații, era firesc ca de-a lungul celor circa trei kilometri, pe cât se întinde așezarea, să existe o vatră centrală și alte câteva secundare. Vatra centrală a satului s-a situat la cooperativă, în triunghiul format de ramificația uliței ce duce la biserică, situat între casele cetățenilor Rolea Ioana, Gheran Stanciu, Gheran Alexandra, Sfetcu Aurel și Stănciulescu Gh. Alexandru. Acolo era vechea cooperativă, acolo aveau loc horele, nedeile și «sfatul bătrânilor» satului. În afară de aceasta erau «vetre» de sat pe mahalale. Demn de remarcat că numai mahalalele de moșneni aveau astfel de vetre (Luceștii la Poarta Mare și la Pripior, Roleștii la Șuicani, Memeștii la Răscrucea Memeștilor, Muceștii la Răscrucea Zmeurii). Mahalalele Linia Cocoanei și Dealul Corbului nu aveau astfel de vetre. Faptul are explicație plauzibilă, de ordin socio-politic. La vatra satului ori vetrele mahalalelor moșnenii hotărau cele ale obștei, pe când clăcașii nu erau ei înșiși în măsură să hotărască, aceasta făcând-o în locul lor proprietarul pe moșia căruia roboteau. Ei erau uneltele, pe când dincoace, în mahalalele moșnenești, sătenii erau și cei care luau decizii.

Moșia satului cuprindea în sine toate elementele necesare traiului comunitar, atât celui individual, cât și celui în devălmășie. Astfel, Mesele Mari, Vârtoapele, Buciumul (parțial), Conacul, Braniștea, Covăra, Nagara, Țarcurile, Znamănul și Ciochița asigurau moșnenilor terenul necesar pentru cereale, vii și livezi. Același lucru îl făceau Retezanul, moșia lui Dănăilă, a lui Ploștinaru, Ploștina, Vârtoapele de Robaița pentru marii proprietari ai satului. În cadrul spațiului localiv al satului și în imediata lui apropiere se întindeau grădinile și plațurile sătenilor. În partea de nord (Bremăna, Jidovini), de vest (Zmeura) și de sud (Valea Bârzii) erau terenuri folosite nu numai pentru vii și livezi, ci și pentru pășunatul vitelor. În Bremăna și Valea Bârzii, cum și la Mesele Mari și Conac, erau conace, pivnițe și țarcuri de vite. Părțile considerate sacre în sat nu erau multe, dar ele aveau o funcționalitate etnocultu-

rală și socială deosebită, ceea ce le conferea o anumită întâietate față de restul moșiei satului.

Existau însă vetrele de care am vorbit, răscrucile satului (La Table, Retezatu, Porțile de Fier, Pripor, Rolești, Memești, Mucești), cât și cele din hotarul satului (Govăra, spre exemplu). Cu caracter de sacru era și curtea bisericii (fostă cimitir din bătrâni) și însuși cimitirul satului. Mai era Teiul cel Mare, un punct din nord-vestul satului, aproape de Curecea, unde se făceau fermece, vrăji și, poate, îl considerau un fel de *arbore al vieții, coloană a cerului*. Aceasta cu atât mai mult cu cât dintre toți pomii și arborii din hotarul satului acesta era cel mai cunoscut și dat ca punct de reper și orientare. La răscruci și la hotare aveau loc ritualuri magice, săvârșite de anumite femei din sat, ori din afara satului, și tot acolo se lăsau *insemnele* de vrăjitorii și fermece, care ar fi putut să pocească (paralizeze) pe cel care ar fi trecut cel dintâi dimineața pe acolo.

Răscrucile satului erau folosite și ca *locuri de odihnă* în timpul ceremoniilor de înmormântare, ca și cum cel decedat ar fi fost prezent la sfatul bătrânilor satului, spre a da seama de cele ale sale, bune sau rele. Tot de la răscruci plecau *paparudele*, care invocau ploaia pe timp de secetă, iar în ajunul Crăciunului plecau *colindătorii* (de dimineața, în colindeții mici, de la răscrucea fiecărei mahalale câte un grup; după amiază, în colindeții mari, din Răscrucea Muceștilor). Pe linia hotarului satului existau *pietre de hotar*, uneori chiar *cruci de piatră*, menite nu numai a delimita «moșia» satului, ci și de a feri locurile de grindină sau de alte calamități naturale. Acolo se făceau ceremonii religioase la începerea seceratului sau pentru invocarea ploii etc. De asemenea, caracter sacru aveau și *sursele de apă*: Fântâna Mare, Bunarul Memeștilor, Bunarul Linieștilor, Fântâna lui Lupu (în Bucium), cât și crucile și troițele de care am vorbit mai sus.

Uneori, răscrucile aveau dublu caracter, și sacru și necurat. Era sacru ca punct de reper pe linia hotarului, ca loc de zăgăzuire a molimelor și spiriteilor malefice, dar, în același timp, el devenea necurat prin faptul că acolo se săvârșeau practici magice oculte, acolo «se aruncau» materiale și însemne magice, acolo «bântuiau» spiritele malefice. Oamenii se fereau de răscruci, în special de cele de hotar, ca și de locuri periculoase, care ar influența în rău atât starea sănătății celui ce se încumetă să le străbată cel dintâi, cât și a activității sale. Tot loc periculos, bântuit de duhuri necurate, de spirite, de moroi sau de strigoii, era și cimitirul și împrejurimile sale. Un caracter aparte în mitologia satului îl avea punctul numit *Jidovini*. Aici, într-un spic de deal din nordul mahalalei Dealul Corbului, se pot vedea urmele unei vetre de locuire umană din vechime. Sunt acolo gropi care ar fi putut foarte bine să fie bordeie ori întăriri strategice, pietre zidite rudimentar, urme de poteci. Acolo au găsit localnicii fosile umane mult mai mari decât cele obișnuite, ba chiar - zic unii - vârfuri de săgeți, fără a putea preciza materialul din care erau construite. După denumire, se indică, de asemenea, o vatră de locuire umană, asemenea puncte fiind destul de dese de-a lungul arcului subcarpatic, din Moldova până în Banat. Nu ne propunem aici să facem o analiză amănunțită a

problemei, însă câteva precizări sunt necesare. Lahovari, în *Marele dicționar al României*, pleda pentru teza potrivit căreia asemenea denumiri ar putea proveni de la așezările Cazarilor, ramură a Tătarilor. Aceștia se stabiliseră în nordul Mării Negre și prin secolul al IX-lea primiseră mozaismul. În timpul mării migrații tătare din secolul al XIII-lea, unii au întemeiat așezări vremelnice și pe teritoriul românesc, săvârșind de acolo incursiuni pentru jefuirea populației autohtone. De aici denumirile de Jidovini, Jidova, Jidava, Jidoștița etc. Considerăm însă că problema este mult mai profundă și termenul denotă un substrat străvechi al limbii locale.

Considerăm că vetrele satului, centrală și ale mahalalelor, indicau și grupări genealogice, ori chiar locul primei vetre a strămoșului mahalalei respective (Mema, Mucioniu, Rolea, Luca), ceea ce ar justifica mai mult caracterul sacral al locului.

Tot ca punct sacru în mentalitatea sătenilor din Bârda este și *vatra casei*. Aici se ardea aproape în permanență focul pentru a se găti, a se încălzi, a se descânta, a se vrăji la Anul Nou sau a se colinda în ajunul Căciunului. În vechile case ale satului o încăpere era destinată vetrei. Ei i se spunea «în casă», fără a se extinde această indicație și la celelalte camere sau odăi. În casă era vatra, hornul sau coșul de fum, zălarul (lanț gros) de atârnat căldarea deasupra focului, pirostriile (local - ferostiile), lada cu făină, lavița cu vasele de apă. Tot de aici pornea și scara care ducea la ocna podului. În «casă» nu locuia nimeni, dormitul presupunând o desacralizare, o posibilă profanare a locului. Aici se servea masa în timpul verii. Pereții «casei» erau afumați, dar asta nu scădea cu nimic din valoarea funcțională ori magică a locului și încăperii. Tot pe vatră trebuia să vină și mireasa și să prindă zălarul cu mâna, cât de cănit ar fi fost, semn al cununării ei cu ființa locului, cu *duhul casei*, semn al dorinței de stabilitate în acel loc. Pe vatră nu se puneau orice fel de obiect, cu excepția celor destinate arderii, fierberii, coacerii sau altor tehnici de pregătire a hranei. Pe vatră nu era voie să se calce, talpa piciorului sau a încălțăminteii fiind considerată drept element spurcat. Nu se scuipa și nu se puneau, chiar pentru ars, lemne murdare, acoperite de bălegar. Aceasta avea justificare nu numai sub aspect mitic, ci și igienic. Pe vatră se cocea pâinea și mălaiul (în țest sau spuză), pe vatră se coceau *grindeiul pentru moși, colacul praznicului casei, colacii pentru colindeți, colacii pentru pomeni și parastase, turtițele de ursitori și turtițele de mort*. De locul vetrei erau legate practici rituale la naștere, nuntă și moarte. Acolo nășteau mai ușor femeile, se descântau copiii, bolile și beteșugurile. Acolo se distingeau capriciile soartei și ale ursitorilor.

Luând de bază concluziile la care ajunge etnologul Vulcănescu, putem deduce că printre elementele care formează universul mitic al satului Bârda sunt câteva foarte vechi. Astfel, avem:

1. ELEMENTE DE MITOLOGIE PREDACĂ. Dacă prima atestare documentară a satului datează din 1483, documentul etnologic îndepărtează cu mult, în timp, începuturile așezării. Putem susține - și documentele etnologice sunt destul de inatacabile - că-n zona sud-vestului mehedințean a existat

o vechime și o continuitate de viață multimilenară. Dacă satul Bârda a apărut în timp, el s-a format din oameni proveniți din alte grupuri comunitare, și, fără îndoială, că a preluat, cum era firesc, din zestrea mitologică a acestora. Am îndrăzni să considerăm în acest sens folosirea *bradului* în momentele cruciale ale vieții, precum nunta și moartea, ca fiind un element cu vechime multimilenară, care aparține nu numai satului în discuție, ci și întregului spațiu sud-vestic al Mehedințului, și nu numai atât.

În acest sens menționăm că bradul se folosește la nuntă ca *arbore al vieții, al tinereții, al permanenței și statorniciei*. Atât la ginere, cât și la mireasă se pregătește bradul. O creangă de brad cu formă conică este împodobită frumos de fete și băieți cu beteală, fâșii multicolore de hârtie, cu batiste etc. La nuntă, atât la mire, cât și la mireasă, trebuie să existe un *stegar*. La ginere, acesta a flăcău, la mireasă bărbat căsătorit. Brazii împodobiți și purtați de stegari se numesc *steaguri*. La mireasă, steagul se pune, uneori, chiar de sâmbătă, într-o prăjună foarte înaltă, iar aceasta se unge cu untură, seu, păcură, ulei etc., pentru a face cât mai grea, dacă nu chiar imposibilă, urcarea cuiva. Steagul ginerelui este purtat mereu de stegar, iar când nuntașii ginerelui merg spre casa miresei, stegarul este cel dintâi în horă, cu steagul pe umăr. Când nunta ajunge la casa miresei, porțile sunt închise. Nuntașii ginerelui bat, strigă, dar nu li se deschide. Până la urmă, împingând, reușesc să deschidă porțile și stegarul, cu nuntașii după el, în horă, pătrund în curtea miresei. Nuntașii acesteia fac și ei horă. Începe o adevărată luptă a celor două hore pentru ocuparea spațiului din curte, luptă din care trebuie să iasă învingători nuntașii mirelui. Atunci, unul sau mai mulți tineri dintre cei învingători încearcă să se arunce pe prăjina de care am amintit și să răpească steagul miresei. Am putea spune că este ultima redută, pe care trebuie s-o mai cucerească pentru a fi învingători deplin și a putea să-și ia trofeul cel mare: mireasa. Pentru aceasta unii sunt chiar pregătiți cu haine mai vechi și cu cenușă în buzunar, spre a depune pe prăjină un strat, care să împiedice alunecarea. Până la urmă, spre bucuria și urletele întregii asistențe, cel mai isteț și mai destoinic dintre nuntași desprinde bradul-steag din vârful prăjinei și-l coboară ca pe un trofeu de mare preț. La masă, locul nașilor și al mirilor, respectiv *capul mesei* este împodobit cu crengi de brad.

Steagul de nuntă este păstrat apoi la poarta ginerelui sau la steașina casei până când putrezește singur și cade, după câțiva ani.

Bradul îl întâlnim, de asemenea, la *înmormântare*, mai precis la înmormântarea tinerilor necăsătoriți. Pentru aceasta se ia o creangă sau un vârf de brad, se împodobeste de fete și băieți cu bucăți multicolore de hârtie și pânză, cu flori, și apoi se fixează în vârful unei prăjine. Am observat că prăjina este decojită în prealabil și, uneori, afumată asemenea colindelor de la Crăciun și Anul Nou, adică formând figuri romboidale, asemenea unei adevărate *coloane a infinitului*. În timp ce se pregătește bradul, câteva bocitoare fredonează reminiscențe puține ale unui *cântec al bradului*, pe care, în nordul Mehedințului, l-am găsit și l-am cules într-o formă foarte dezvoltată². Prăjina cu bradul este dusă apoi în fruntea convoiului mortuar până la cimi-

tir. Acolo, după așezarea sicriului în groapă, la cap se așază prăjina, alături de cruce, și se acoperă groapa cu pământ. Bradul acesta rămâne deasupra mormântului până putrezește și se frânge.

Tot din fitotemia predacă face parte și *alunul*, care are întrebuințare deosebită doar în ajunul Crăciunului (24 decembrie), pentru pregătirea colindelor, cu care apoi copiii colindători străbat satul și bat vetrele. Colindele sunt păstrate apoi în casă, cât mai mult, uneori până la Crăciunul următor, ca totem, ca semn de bun augur și de noroc.

Tot dintre arborii totemici menționați, în această perioadă avem *plopul* și *salcia*. Cu prilejul înmormântării, în satul Bârda, cât și în multe altele din zonă, se pun sub perna mortului trei muguri de salcie, trei de plop și nouă pietricele de râu. Având în vedere că arborii respectivi sunt neroditori, deducem semnificația actului ritual respectiv: mortul să nu mai facă «roade», după el să nu mai fie alți morți în cadrul comunității. Numerele de trei și de nouă (de trei ori trei) au semnificații sacrale, fiind foarte răspândite în majoritatea religiilor și mitologiilor sud-est europene.

Dintre *zoototemurile* specifice perioadei predacă se păstrează în memoria și în practica satului *ursul*, *lupul* și *șarpele*. Deși în zonă nu trăiesc urși, totuși în mitologia satului ei sunt prezenți. Alături de lupi, urșilor li s-au închinat sărbători păstrate cu sfințenie de localnici. Trei zile înainte de începerea Postului Crăciunului (12, 13 și 14 noiembrie), cât și în zilele de 31 ianuarie, 1 și 2 februarie sunt *gazele*, sărbători dedicate lupilor. Pe 2 februarie este sărbătoarea *ursului*. În aceste zile nu este permisă nici-o activitate, inclusiv cele privitoare la menaj (măturatul, văruiatul), pe motiv că-n timpul anului câinii și lupii vor mânca oile celui în culpă.

Șarpele este socotit prezent la temelia oricărei case, ca *șarpe al casei*, el întruchipând *duhul* sau *spiritul* clădirii. Apariția lui la lumină este socotită ca semn rău, prevestitor de moarte. Șarpele casei nu trebuie ucis, fiindcă după el, «obligatoriu», va muri și cineva din locuitorii casei. Pericolul mușcăturilor de șerpini de câmp a fost prevăzut în mitologia satului și prevenit ca atare. În fiecare prag de primăvară, în dimineața de 9 martie, la Sâmti, înainte de a ieși din casă, fiecăruia dintre membrii familiei, dar în special copiilor, i se face *afumarea*. Aceasta constă din trecerea unei cârpe aprinse în jurul picioarelor, printre picioare, în jurul coapselor, al pieptului, gâtului și capului, învăluind pe cel supus ritualului în rotocoale de fum asemănătoare unor șerpi încolăciți în jurul corpului său.

2. ELEMENTE DE MITOLOGIE DACĂ ȘI DACO-ROMANĂ sunt relativ puține, dar suficiente pentru a ne convinge de continuitatea prin vreme a populației care a menținut aceste tradiții. Conștiința descendenței din Daci și Romani este pretutindeni prezentă la localnici. Despre legenda Dochiei am auzit din pruncie, asemenea despre legenda lui Traian. Cea dintâi este îndeobște cunoscută și ea îmi este repetată la fiecare început de primăvară, când frigul se îngână cu căldura. Cealaltă era legată de *Cetatea Grădetului*, aflată la circa 6-7 km nord-vest de sat, în apropierea mănăstirii Schitul Topolnița. Acolo, pe un pinten de deal, a cărui coamă se pierde în masivul

Godeanului (Comuna Godeanu) se află ruinele unei cetăți. După denumire ar fi o construcție târzie, medievală; după legenda locurilor ar fi mult mai veche. Astfel, se spune că Traian se îndrăgostise de sora sa, Zidina, pe care voia s-o ia de soție. Aceasta i-a pus mai multe condiții, pe care îndeplinindu-le, Traian ar fi putut s-o ia de soție. Trei dintre condiții sunt acestea: cucerirea Daciei, construirea unui pod peste Dunăre, pe care să se plimbe împărăteasa, și construirea unei cetăți pe pământul dac, pe care să i-o dăruiască ei. După ce le-a îndeplinit, Zidina s-a aruncat în apele Dunării. Legenda este răspândită, în alte variante, în spațiul carpato-dunărean, fiind legată nu numai de cultul împăratului, ci și de acela al soarelui. Oricum, ea este prezentă în zona la care ne referim, se leagă de începuturile unui obiectiv strategic. De asemenea, la circa 3-4 km spre est, în nordul satului Colibași, se află urmele unui castru, pe care localnicii îl numesc «al Dacilor», deși el era roman, fiind situat pe drumul ce făcea legătura între Drobeta și Valea Jiului, în vederea asigurării pazei.

Bocetul sau *Zorile*, care se mai cântau până în ultimii ani de câteva bătrâne ale satului, era de fapt o reminiscență a bocetului mai amplu și mai complet, pe care l-am cules din nordul Mehedințului³. Aceasta ne îndreptățește să considerăm că, în variantele sale inițiale, bocetul din Bârda deține și el elementul de maximă importanță al călărețului, al lui Hristos călare pe cal mohorât, care merge din poartă în poartă și adună sufletele celor morți, spre a le duce în lumea de dincolo⁴. Este o reminiscență a cultului Cavalerului trac, care a fost în mare cinste prin secolele IV-V în părțile noastre. Nu putem trece cu vederea nici faptul că motivul călărețului este prezent pe diferite cusături și obiecte confecționate în casă. În casa bunicilor mei, Gheorghe și Gheorghita Stănculescu, în «odaia bună» au existat mereu perne așezate pe căpătâi, al căror unic motiv ornamental îl constituia un călăreț cusut pe pânză, unul de culoare neagră, altul de culoare roșie. Am întâlnit în multe case așternuturi sau macate țesute cu ornamente: pe câmpuri paralele de culori alb, roșu și negru ce traversau țesătura, sunt țesute alesături care reprezintă cai sau călăreți a căror culoare se combină, pare-se, nu întâmplător, cu culorile câmpurilor pe care sunt fixate. Avem călăreț alb pe câmp negru, călăreț negru pe câmp roșu sau alb, călăreț roșu pe câmp alb.

Am mai aminti cinstea de care s-a bucurat, în contextul spiritual al satului, *corbul*. Una dintre mahalale poartă tocmai denumirea de Dealul Corbului, deal pe coama căruia este situat și toponimul Jidovini. Pasărea respectivă este des întâlnită între zoototemurile perioadei în discuție.

Va urma

ISTORIA ANTICĂ ÎNTRE ENIGMĂ ȘI MIRACOL (III)

de J.C. DRĂGAN

Demografie și istorie

În afara unor speculații de ordin teoretic, ce fac abstracție de documentele arheologice puse la dispoziția cercetătorului, numeni nu s-a îndoit, vreme de aproape două mii de ani, că Românii formează populația autohtonă a ariei geografice, pe care o locuiesc. Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, nimeni n-a pus niciodată sub semnul întrebării această realitate. Primii cronicari ai evului mediu vorbesc despre statornicia Românilor în Dacia, Pannonia, Tracia Mică (Odrisia), Macedonia și Illiria, iar documente ale cancelariei Bizanțului sau ale altor state, care se formează pe ruinele Imperiului Roman, le menționează existența la Nord și la Sud de Dunăre. Am amintit pe cronicarul ungar Simon de Keza, care afirmă că, la venirea Hunilor, Românii erau prezenți în Pannonia și au rămas acolo și după dispariția Hunilor. Același cronicar, referindu-se la evenimente care s-au petrecut cu puțin înainte de a-și scrie opera, afirma că Secuții, pe care-i considera rămășițe ale Hunilor, s-au așezat, după venirea Ungurilor, în Transilvania, într-o regiune locuită de Români, de la care au împrumutat și scrierea! Anonymus, autorul celei mai vechi cronici ungurești, alcătuită pe baza altor izvoare care s-au pierdut, afirmă că Ungurii i-au găsit pe Români în Pannonia și în Transilvania. Așazisa "Cronica lui Nestor" sau "Povestea vremurilor de demult", una dintre cele mai vechi cronici ale Slavilor de Răsărit, menționează existența Românilor în Pannonia, în momentul în care Ungurii au trecut Carpații și s-au așezat între Dunăre și Tisa. O serie de cronici occidentale, inspirate din cele mai vechi cronici maghiare și din tradițiile păstrate în Pannonia, vorbesc și ele despre existența Românilor, de pășunile Românilor (*Pascua Romanorum*) în Pannonia.

Anonymus afirma răspicat, în cronica lui, că Românii își pasc turmele în Pannonia și acum, adică în momentul în care își scria cronica, ceea ce înseamnă că, până la acea dată, Românii existau

ca etnie distinctă, ca cea mai veche și constantă populație din regatul maghiar.

În tradiția istorică medievală nu întâlnim niciodată menționându-se o mișcare de populație românească de la Sud spre Nord, ci, dimpotrivă, cronicarul bizanțului, Kynamos, în *Geografia Europei Orientale*, alcătuită de un francez în 1308, se înregistrează o translație de populație românească de la Nord de Dunăre, din Pannonia, în Sudul Dunării, fapt care se datorează venirii Ungurilor în centrul Europei.

După cum se știe, Ungurii, supunând Transilvania, au colonizat pe Secui în Răsăritul acestei provincii, ca să apere trecătorile Carpaților Orientali, pe unde Cumanii făceau incursiuni în regatul Ungariei, după ce străbăteau Transilvania. Au fost colonizați apoi Germani, în Sudul și Nordul Transilvaniei, începând cu jumătatea secolului al XII-lea. Cu timpul, oamenii au uitat datele exacte la care s-au așezat unii sau alții, dar, conform tradiției care se înregistrează frecvent în secolul al XVI-lea, Transilvănenii credeau despre ei că Românii sunt cei mai vechi locuitori, venind apoi, în ordine, Secuii, ca rămășițe ale Hunilor. Despre Sași, populație de origine germanică, se spunea că au fost colonizați de Carol cel Mare! Cât de convingși erau toți locuitorii Transilvaniei că Românii formează cea mai veche populație a provinciei o arată și rezultatul unui proces între locuitorii unui sat românesc de lângă Bistrița, și Sași: Românii au avut câștig de cauză, pe temeiul că sunt mai vechi pe pământul pentru care se judecau în fața conducerii orașului Bistrița, conducere alcătuită numai din Sași.

Faptul că Românii formau majoritatea populației din Transilvania și că pe acest temei și-au cerut drepturi egale cu celelalte neamuri, drepturi suprimate în secolele anterioare, i-au făcut pe Unguri și Sași (Germani) din Transilvania să le conteste orice libertate și drepturi politice, deoarece Transilvania, spuneau ei, fusese cucerită cu forța. Acest argument a fost respins de Români, cu dovezi culese din cele mai vechi cronicari ungurești și din documentele emise de cancelaria regatului feudal ungar, drepturile lor fiind solicitate numai pentru că formau majoritatea populației Transilvaniei, dar și pentru că erau cei mai vechi locuitori ai acestei țări. Atunci, Sașii și Ungurii s-au străduit să demonstreze că Românii nu sunt cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei, apariția lor în această țară producându-se mai târziu, în urma unei migrări de la Sud spre Nordul Peninsulei Haemusului. Data migrării a variat de la autor la autor, fiind fixată în răstimpul dintre secolele IX-XIII.

Aceste teorii nu au avut în vedere un aspect fundamental al problemei: documentele timpului permit o asemenea demonstrație? Câteva date de demografie istorică vor arăta cât adevăr sau câtă aberație conține o asemenea teorie.

În primul rând se impune cercetarea secolului al IX-lea, pentru a vedea în ce măsură documentele ar îngădui să se susțină așa-zisa migrare românească. Se știe că, după cucerirea Adrianopolului, Krum a ridicat un număr de 10.000 de locuitori, pe care i-a strămutat, după cum spun cronicile bizantine, la Nord de Dunăre.

Am insistat asupra acestor amănunte, deoarece ele sunt semnificative pentru înțelegerea mai exactă a unor realități istorice. Propaganda iredentistă maghiară, reluând afirmațiile unor istorici maghiari sau germani din secolul trecut, s-a străduit să demonstreze că Românii de la Nord de Dunăre au venit târziu în zona Munților Carpați, migrând din Sudul Dunării. Data migrării a variat de la istoric la istoric: unii au fixat-o în secolul al IX-lea, alții în secolele al XI-lea, al XII-lea sau al XIII-lea. Această inconsecvență cronologică demonstrează singură cât de serioasă este "argumentarea" unei probleme, născute și rezolvate nu se știe când și cum, pentru că nu se spune niciodată care este exact locul de unde au plecat Românii și nici în ce timp.

Atragem atenția cititorului că presupusa migrație a Românilor reprezintă unul dintre cele mai spectaculoase schimbări demografice din istoria medievală a Sud-Estului european. Un întreg popor, cel mai numeros din această parte a Europei, și-a părăsit - din ce motive nu ni se spune - pământul locuit până atunci din vremuri imemorabile, casele, avutul, ca să migreze - de ce ? - în Nordul Dunării.

O asemenea schimbare demografică n-a fost înregistrată de nici un document sau cronică bizantină, și doar Bizantinii erau singurii care scriau istoria ariei de care ne ocupăm.

Nu-i interesa pe Bizantini o asemenea impresionantă deplasare de populație ?

Strămutarea celor 10.000 de locuitori de la Adrianopol în Nordul Dunării ne demonstrează că Bizantinii erau sensibili la orice schimbare demografică. Ei au mai arătat interesul pentru demografie, înregistrând cu destulă râvnă apariția oricărui element etnic nou, în zona geografică ce afecta interesele Bizanțului.

În anul 813, fără să fie vorba de migrarea unui întreg popor, ci doar de strămutarea a 10.000 de suflete, cu toate acestea în două cronicile bizantine se menționează acest fapt. Mai mult, cei doi cronicari se vor interesa de soarta locuitorilor ridicați de la Adrianopol și ne informează că peste treizeci de ani, când puterea statului bulgăresc scăzuse sensibil și Bizanțul prelua treptat controlul asupra Sudului Dunării, Împăratul a trimis pe Dunăre corăbii, care să-i îmbarce pe supraviețuitori, după strămutarea lor din 813 și să-i aducă în imperiu.

Bulgarii au încercat să se opună și i-au chemat în ajutor pe Ungurii, care își făcuseră apariția, undeva în Nordul gurilor Dună-

rii. În ciuda colaborării bulgaro-ungare, Adrianopolitani au reușit să se îmbarce și să se întoarcă la casele lor.

Acest episod credem că lămurește un anumit aspect de ordin demografic: orice schimbare în acest domeniu era urmărit cu mult interes de către conducătorii politici de la Bizanț și de către cronicarii bizantini. Interesul era dictat de o realitate demografică ce caracterizează în general evul mediu: ceea ce lipsea în epoca de mijloc era omul și nu pământul, din care cauză orice principe căuta să-și păstreze supușii și, dacă era posibil, să le sporească numărul.

Într-o asemenea situație era posibil să se efectueze o schimbare demografică de mare amploare, fără ca să intereseze pe principii care stăpâneau pământul de unde se organiza o migrare ? Cazul celor 10.000 de locuitori din Adrianopole ne arată că așa ceva nu se poate.

Dacă izvoarele bizantine nu înregistrează deplasarea unui mare număr de oameni în secolul al IX-lea, de la Sud la Nord de Dunăre, o migrare românească în acest secol nu a întrunit nici asentimentul susținătorilor unui asemenea fenomen, deoarece el nu putea să reprezinte un argument serios pentru a nega drepturile politice și economice ale Românilor de sub stăpânirea Ungurilor, din moment ce cele două neamuri au venit în Transilvania și Pannonia în același secol. Trebuia să se demonstreze că Ungurii au venit mai devreme și Români ceva mai târziu, și atunci, data migrării Românilor a fost amânată cu două, trei sau patru secole.

În felul acesta se demonstra că Români sunt o populație tolerată, care nu avea dreptul să enunțe nici o pretenție de ordin politic, social sau economic. Se uita însă un amănunt esențial: cronicile și documentele din secolele XI-XIV îngăduiau să se susțină o migrare românească ?

Din secolul al XI-lea încep să apară în cronicile bizantine știri frecvente despre Români din Sudul Dunării. S-a făcut mult caz despre o informație cuprinsă în *Alexiada* Anei Comnena, în care se vorbea despre niște Români păstori. Această informație a fost îmbrățișată cu o nesfârșită pasiune de unii istorici, pentru a se susține că Români, în evul mediu, nu constituiau o populație statornică, ci practicau păstoritul transhumant. În felul acesta se explica mai ușor migrarea lor de la Sud la Nord de Dunăre: pornind cu turmele de oi din munte în munte, au ajuns și în Munții Carpați. Legătura se făcea cu ocupația de căpetenie a Românilor, care au reușit să supraviețuiască până în vremurile noastre, aceștia ocupându-se în mod special cu creșterea vitelor.

Făcându-se o asemenea teorie, autorii acesteia uitau sau se făceau că nu știu două lucruri: 1) în epoca Anei Comnena, Români apar ca păstori, dar și ca o populație sedentară, care se

ocupă cu agricultura, locuiau sate care nu și-au schimbat vatra timp de două mii de ani, pentru că și astăzi, acolo unde n-au fost desnaționalizați, ei locuiesc statornic străvechile sate, înșirate uneori pe vechile drumuri construite de Romani; din aceeași sursă, se poate vedea că Românii locuiau și în orașe; 2) autorii la care ne referim uită, de asemenea, un alt amănunt esențial: înainte de Anna Comnen, alți cronicari menționează existența Românilor în sate și orașe din Sudul Dunării. Cronicarul Cedrenós ne informează că, în anul 976, David, fratele țarului bulgar Samuil, a fost ucis la locul numit Stejarii Frumoșii de către Vlahii chervanagii. Așadar, la limita dintre secolul al X-lea și secolul al XI-lea, Românii sunt prezenți în Sud-Vestul Macedoniei, în zona munților Gramost, rămășițe de-ale lor păstrându-se până în zilele noastre.

Într-o cronică anonimă ni se arată că împăratul Vasile al II-lea Macedoneanul l-a pus pe Niculiță, în anul 980, stăpân peste Vlahii din Elada, unitate administrativă a Imperiului Bizantin, care cuprindea partea de Nord a Greciei, cu Thessalia și Eubeea. După înfrângerea Bulgarilor în anul 1018, același împărat hotărăște ca toți Românii din Bulgaria să fie puși sub ascultarea arhiepiscopului din Ohrida.

În izvoare arabe se vorbește în aceeași termeni despre existența Românilor la Nord de Dunăre, întărind și mai mult autoritatea informațiilor cuprinse în *Cronica lui Nestor* și în *Gesta Hungarorum*, opera lui Anonymus.

Știri mult mai bogate în legătură cu Românii din Sudul Dunării ni le furnizează cronicarul bizantin Kekaumenos. În anul 1066, are loc o răscoală a Românilor din Thessalia, împotriva împăratului, care-i împovărase cu mari dări. Sub conducerea lui Berivoni, un Român, și a lui Niculiță, probabil urmașul celui amintit mai înainte, care trebuie să fi fost, după cum o arată numele, tot de neam românesc, Românii reușesc să controleze din punct de vedere militar un teritoriu foarte întins și se opun cu succes încercărilor împăratului de a-i aduce cu forța la ascultare. Din spusele lui Kekaumenos, Românii locuiau în așezări importante, care nu mai pot fi considerate simple sate, așa cum erau Larissa, Tricala și Pharsala.

Românii din Sudul Dunării sunt prezenți în armata trimisă de împăratul Constantin al VIII-lea împotriva Arabilor, care stăpâneau Sicilia.

Tot din secolul al XI-lea, datează și informațiile Annei Comnena, informații care au stat la baza unor mistificări departe de obiectivitatea cercetării științifice a trecutului. Referindu-se la luptele duse de tatăl ei cu Pecenegii, Anna Comnena ne spune că generalul bizantin Nicephorus Mellissenus și-a completat armata cu oameni recrutați din Munții Haemus. Aceștia erau Bulgari, dar -

zice Anna - erau și “dintre aceia care duc o viață nomadă” (ei sunt numiți Vlahi în limba locului)”. Chiar dacă am admite că armata comandată de Melissenus era alcătuită din ciobani - și subliniem, este vorba aici numai de cei care locuiau Munții Haemusului - aceeași Anna Comnena ni-i arată pe Români din alte zone ale Peninsulei Haemusului locuind în sate și orașe.

Anna Comnena ne relatează că, în 1096, când tatăl ei se afla Anchialos, pe malul Mării Negre, a venit la el un Român, numit Pudil (Budilă) “unul dintre conducătorii Vlahilor, ca să-l anunțe că Cumanii au trecut Dunărea; Români l-au învățat pe el (pe împărat) cum să folosească trecătorile din munți”. Această informație are o dublă importanță: ea ne demonstrează prezența Românilor în Munții Haemusului, până la Marea Neagră și în al doilea rând, ea constituie o dovadă că Români aveau o ierarhie socială, nu erau niște ciobani care duceau o viață la întâmplare.

Din cele arătate până acum se impune următoarea constatare: în secolul al XI-lea, Români locuiau peste tot în Peninsula Haemusului, în Thessalia, în Epir, în Macedonia, la Sud de Munții Haemusului, dar și în zona dintre munți și Dunăre.

Dacă Români ar fi migrat în acest secol la Nord de Dunăre, atunci cum se explică prezența lor masivă și statornică în Sudul fluviului ? În afară de aceasta, cum se explică tăcerea izvoarelor bizantine, în cazul în care ar fi avut loc o masivă migrare românească, într-o epocă în care numărul știrilor despre Români este mai mare ?

Când se fac aprecieri în legătură cu situația demografică a Peninsulei Haemusului, în secolul al XI-lea, nu trebuie să se uite că, după înfrângerea Bulgarilor, Imperiul Bizantin își întinsese stăpânirea până pe malurile Dunării, linia fluviului devenind, până la vărsarea sa în Marea Neagră, hotarul cu normazii turco-mongoli, care stăpâneau cea mai mare parte a Daciei.

Cu greu poate fi plasată o emigrare românească în secolul al XII-lea, deoarece și în acest secol izvoarele bizantine, de altfel singura sursă pentru istoria Sud-Estului european în această vreme, nu numai că nu vorbesc despre o migrare, ci ne furnizează noi date în legătură cu aria locuită de Români în Peninsulă. De exemplu, patriarhul de la Constantinopole intervine pentru respectarea canoanelor de către călugării de la Muntele Athos, care manifestau o slăbiciune firească pentru femeile Românilor din Peninsula Chalcydică. Acestea, îmbrăcate în veșminte de bărbat (deoarece femeile nu aveau voie să pătrundă pe teritoriul Sfântului Munte) mergeau la Athos să vândă brânză, a cărei calitate era foarte apreciată de călugări. În același secol, Evreul călător Benjamin de Tudela menționa prezența Românilor la Sud și la Nord de Dunăre.

Manuil I Comnenus (1143-1180) duce mai multe lupte cu Pecenegii, care stăpâneau toată Câmpia Dunării și cea mai mare parte a Moldovei, împreună cu stepele de pe țărmul de Vest al Mării Negre, iar în urma victoriilor obținute, a reușit să-și extindă stăpânirea și la Nord de Dunăre.

Manuil I a dus lupte și împotriva Ungurilor, iar în campania din anul 1167, el a trimis o oaste, care a pornit din apropierea Mării Negre, probabil de la gurile Dunării, atacând dintr-o direcție pe care Bizantinii n-o mai folosiseră și pe care Ungurii nu se așteptau să fie atacați. Din această armată, așa cum afirmă Cinnamus, au făcut parte și “un număr mare de Vlahi, despre care se spune că sunt urmașii coloniștilor din Italia”. Mai mulți istorici consideră că “Vlahii” din armata bizantină erau Românii din Moldova (printre acești istorici se numără Miklosich, Sulzer, Engel, Roesler și Iorga), în timp ce alții cred că este vorba de Românii din Sudul Dunării.

Choniates, un alt cronicar bizantin, vorbește și el despre Românii care l-au prins pe Andronic Comnenul, în timp ce încerca să fugă în Halici.

Nu numai că nu există nici o știre din secolul al XII-lea, în care să se menționeze o migrare românească de la Sud spre Nord, dar spre sfârșitul acestui secol, un număr impresionant de documente înregistrează prima mare afirmare politică a Românilor din Sudul Dunării. Este vorba de răscoala Românilor din Munții Haemus împotriva abuzurilor fiscale săvârșite de împăratul Isaac II Anghelos. În anul 1185, sub conducerea fraților Petru și Asan, Românii din Haemus reușesc să se elibereze de sub stăpânirea bizantină, fiind ajutați în eforturile lor de Bulgari și de Cumani. Aceștia din urmă, o populație turco-mongolă, pătrunseseră, venind din Est în Moldova și în Câmpia Dunării, luând locul Pecenegilor. Câștigând mai multe lupte, frații Asănești creează un nou stat medieval, în cadrul căruia Românii au jucat un rol foarte important. El este consolidat de Ioniță Caloianul, cel de-al treilea frate, care domnește după moartea fraților săi, între anii 1203-1207. Între anii 1200-1205, Ioniță duce tratative cu papa Inocențiu al III-lea, pentru a i se acorda coroana imperială. În scrisorile sale, el îi arată papei că este de origine romană, strămoșii săi venind de la Roma, iar papa, după cercetările de rigoare, îl numește Rege al Românilor și Bulgarilor, iar episcopului de Târnovo îi atribuie titlul de patriarh al Româno-Bulgarilor.

Căderea Bizanțului în anul 1204 și nerecunoașterea lui Ioniță de către Împăratul Latin Balduin de Flandra, duce la lupta de la Adrianopole, luptă câștigată de Ioniță, Balduin însuși fiind prins și întemnițat la Târnovo, unde avea să-și sfârșească zilele. Luptele între Ioniță și cuceritorii Bizanțului au continuat până în anul

1207. Din această cauză, cronicarii Cruciadei a IV-a ne-au lăsat multe informații în legătură cu Ioniță, numit în general "li Blac", adică Românul.

Așadar, în secolul al XII-lea, nu se înregistrează nici o migrare românească de la Sud spre Nord, ci dimpotrivă, în acest secol se afirmă în chip strălucit capacitatea politică a Românilor din Sudul Dunării, de a forma un stat în luptă cu Bizanțul, ceea ce presupune o densitate demografică românească apreciabilă, care exclude posibilitatea unei migrări.

Neavând argumente plauzibile pentru demonstrația lor, mulți dintre istoricii Unguri au fixat o așa-zisă deplasare a Românilor spre Transilvania, în secolul al XIII-lea. Care a fost argumentul lor ? Menționarea Românilor în documentele emise de cancelaria regală a statului feudal ungar. Este vorba de documentele din anii 1222, 1223 și 1224. După metoda de lucru a istoricilor unguri, nu se poate vorbi de prezența Românilor în Transilvania, decât atunci când sunt menționați în documente. Dar cronicile maghiare în care se arată că Românii au fost prezenți în Pannonia, la venirea și după plecarea Hunilor, că ei au fost găsiți aici de Unguri și că Secuii, când s-au așezat în Transilvania, s-au așezat în mijlocul unei populații românești ? În acest caz, propriile lor izvoare istorice sunt omise, ca și alte cronicile europene, care mărturisesc același lucru. Atunci, dacă istoricii Unguri aplică această metodă când este vorba de istoria Ungurilor, de ce nu o aplică și la propria lor istorie ? De ce această inconsecvență și lipsă de seriozitate în cercetarea trecutului ?

Românilor le-ar conveni chiar și metoda propusă de Unguri, adică se se ignore cronicile maghiare și să se ia ca bază a cercetării numai documentele emise de cancelaria regatului ungar. Pentru că atunci, respectând metoda amintită, am vedea că Ungurii au venit în Pannonia în secolul al XI-lea, și tot în acest secol începe cucerirea Transilvaniei. Documentele ungurești sunt foarte interesante în perspectiva metodei istoricilor Unguri, pentru că ele ne arată că abia în anul 1075 Ungurii au ajuns în Bihor, deci în marginea de Vest a Ungariei. Și cum a demonstrat-o istoricul român Barbu T.Câmpina, nivelul de organizare socială a autohtonilor era superior celui al Ungurilor, aflați pe o treaptă destul de înapoiată față de Europeni. După aceea, aceleași documente ne arată cum Ungurii au pătruns treptat spre Est, iar după adoptarea comitatului ca formă de organizare, cum aceste comitate apar în ordine cronologică de la Vest spre Est, ajungând în Sudul și Sud-Estul Transilvaniei abia în secolul al XIII-lea, atunci când sunt menționați și Românii din aceste părți. Nu este aceasta o coincidență mai mult decât surprinzătoare ?

Din documentele cancelariei regatului ungar, se desprinde o

realitate: Sud-Estul Transilvaniei a fost cucerit de Unguri și a intrat sub ascultarea regelui ungar abia în anul 1211, când sunt instalați Cavalerii Teutoni în acest loc. În Țara Hațegului, din Sudul Transilvaniei, Ungurii au apărut târziu, în secolul al XIII-lea, după dispariția unei țări românești, care exista aici în anul 1247, după cum o arată tot documentele ungurești. Într-un document unguresc se arată că, la 1210, comitele Ioachim al Sibiului, a primit poruncă să strângă o oaste de Saxoni, Vlahi, Secui și Pecenegi, ca să meargă cu regele împotriva Vidinului. Amintim, pentru cei care nu sunt familiarizați cu istoria locului, că la Sibiu și în împrejurimi, fuseseră colonizați Germani, începând de la mijlocul secolului al XII-lea. Dacă Românii pătrundeau abia acum în Transilvania, ca niște simpli păstori nomazi, era posibil - cum subliniază George Brătianu -, ca oastea regală ungurească să fie alcătuită din ciobani ?

Interpretarea documentelor, așa cum au propus istoricii Unguri, după cum se vede, nu i-ar favoriza, ci dimpotrivă.

Dar ce cuprind primele documente ungurești, care-i menționează pe Români ? Ne arată ele că Românii erau niște ciobani, migratori care-și făcuseră apariția abia atunci pe pământul Transilvaniei ?

În documentul din 1222, regele Ungariei poruncește ca Teutonii - colonizați de el în 1211 în Țara Bârsei - să nu plătească vamă "când trec prin pământul locuit de Secui sau prin țara (pământurile = terra) Românilor". Românii apar, deci, ca stăpâni de pământ, cu drepturi pe care ceilalți locuitori trebuiau să le respecte.

Documentul din 1223 este și mai interesant. Fundându-se la Cârța o mănăstire a ordinului Cistercit, pentru a propaga catolicismul printre Românii schismatici din Sudul Transilvaniei, regele le dăruiește călugărilor pământuri pe care le-a luat de la Români (*terram exemptam de Blacis*).

În acest caz, se poate afirma că regele a luat pământ de la niște bieți păstori migratori, care nu aveau nici un fel de proprietăți ? Curios este că unii istorici Unguri au răspuns afirmativ!!! Interpretând documentele în felul acesta, se poate spune că Laszlo Toth nu a mutilat *Pietă* de la Sfântul Petru, ci a sculptat-o!

În documentul din 1224, li se acordă Teutonilor dreptul de a folosi în comun o pădure care aparținea Românilor și Pecenegilor.

Din toate documentele citate, se poate desprinde o singură concluzie: Românii, la începutul secolului al XIII-lea, stăpâneau temeinic pământurile Transilvaniei, din care pământuri regele lua o parte, ca să o dea noilor veniți, pe care-i coloniza aici. Documentele confirmă cronicile ungurești și nu le infirmă.

În același secol al XIII-lea, din ultimele decenii, ne parvin documente ale cancelariei regale, în care nobilii români sunt con-

vocați alături de ceilalți nobili din Transilvania, atunci când au loc adunările acestora convocate de rege. În anul 1288, regele se adresează “Tuturor nobililor Unguri, Secui, Români din comitatele Sibiului și Bârsei (*Universis nobilibus Hungarorum, Saxonibus et Valachis de Cybiniensi et Burcia*); iar în 1291 se spune “împreună cu noi toți nobilii, Saxonii, Secuii și Români din părțile Transilvaniei” (cum nos universis nobilibus, Saxonibus, Syculis et Olachis).

Când au avut timp niște ciobani migratori să se stabilească statornic în toată Transilvania, să se stratifice din punct de vedere social, pentru a-și trimite nobilii la adunările țării, convocate de rege, dacă abia atunci sosiseră în Transilvania ?

Și ce se întâmplă cu Maramureșul, unde Ungurii ajung, potrivit propriilor lor documente, abia la începutul secolului al XIV-lea ? Pentru că este vorba de o țară întregă, cu o organizare socială specific românească, unde Ungurii n-au reușit să intre decât cu greu, păstrându-și până azi caracterul românesc. Nobilii Români din Maramureș ajung, în secolul al XIV-lea, într-o situație privilegiată la curtea regelui Ungariei. Ar fi admis regii Angevini în anturajul lor pe reprezentanții unor bieți păstori pribegi ?

De altfel, o migrare românească din Sudul Dunării spre Nord, într-o vreme în care Români din Peninsulă ajung în situația de a se constitui în alcătuirii politice, este imposibil de susținut.

La sfârșitul secolului al XII-lea, Români din Sudul Dunării nu numai că nu se pregăteau să emigreze spre Nord, dar, în afara celor din Munții Haemus, care reușeau să-și cucerească independența sub conducerea fraților Asănești, cei din Thessalia, pomeniți încă din secolul al XI-lea în acest loc, obțineau un soi de autonomie, în cadrul Imperiului Bizantin, împăratul numind la conducerea lor un toparh.

După ocuparea Constantinopolului, în anul 1204, de către cavalerii Cruciadei a IV-a, acesta este împărțit între diferiți nobili și cu ocazia aceasta apar foarte multe știri despre Români din Peninsulă.

Thessalia, denumită Vlahia cea Mare și Români de aici revin lui Bonifaciu de Monterrat. Români din Dobrogea formează Vlahia Minor, iar Români din Etolia și Acarnania - Vlahia de Sus. Din secolele XIII și XIV s-au păstrat numeroase știri despre aceste Vlahii, adică Țări Românești, ca și despre Români din alte zone ale Peninsulei Haemus. Așa cum remarca Trajan Stoianovich în lucrarea sa *A study in Balkan Civilization*:

“Along the Dinaric chain the Morlaks ultimately occupied a series of mountain in heights from Kottor (Cattaro) in the South to Senj (Segna) in the North. But in addition to the complex of

Dinaric Vlachiae (Vlach settlements or Vlach countries), there emerged a series of other Vlachiae: an Old Vlachia (Stari Vlah) in the mountain corridor dividing Bosnia-Hercegovina and Montenegro from Serbia, an Upper Vlachia in Epirus, a Vlachia Major in Thessaly, a Vlachia Minor in Aetolia and Acarnania, a Balkan and Rhodope Vlachiae, another group of Vlachiae stretching from the Dobrudja southward to Anchialos and the Black Vlachia (Moldavia) from the Carpathians to the Pruth River (according to the present-day political map of Europe, for in the 14th century and down to 1812 the part between the Pruth and the Dniester was part of Moldavia's territory - o.n.), a Vlachia Minor (often known as Oltenia) to the west of Black Vlachia, Vlachiae projecting from the Carpathians into Transylvania, a Romanija in Bosnia, and yet other Vlachiae''.

În fața acestei realități demografice este evident că nu se poate vorbi de o migrare românească în secolul al XIII-lea.

De altfel, atunci când se pune o asemenea problemă, istoricii care o susțin nu-și dau seama - ori se fac a nu-și da seama - că susțin puncte de vedere care se contrazic, anulându-le propria demonstrație. Potrivit punctului lor de vedere, toată populația romanizată părăsește Dacia în secolul al III-lea, de frica barbarilor. Urmașii acestora, peste șapte sau zece secole, fac drumul întors, părăsind Imperiul Bizantin, pentru a reveni în Dacia ocupată acum de barbarii turco-mongoli, Pecenegii, Cumanii sau Tătarii. De ce au fugit de barbari în secolul al III-lea și revin sub stăpânirea barbarilor, după atâtea secole - mister. Ce era bine în secolul al III-lea, nu mai este în secolele XI-XIII ?

Și încă o enigmă și un miracol istoric: singurul popor sedentar din Dacia și Peninsula Haemus, adică poporul care este urmașul Traco-Dacilor romanizați, renunță la preocupările lui ancestrale și se transformă în massă, într-un popor de migratori, în timp ce păstorii nomazi, veniți din stepele Asiei - e vorba în special de Unguri și Bulgari - devin subit popoare de sedentari!

În loc ca istoricii să-și bată capul cu atâtea enigme și miracole, considerăm că ar fi mai simplu și mai onest să acceptăm niște realități demografice, așa cum ni le indică documentele și așa cum ne cere bunul simț să gândim și să judecăm istoria.

O SEAMĂ DE ETIMOLOGII

de GEORGE VAIDA și IONEL CIONCHIN

«La porunca lui, crainicii dădură de știre că toți Babilonienii erau siliți să-și predea armele, și că oriunde se vor găsi arme sub un acoperiș, toți locuitorii casei aveau să plătească cu viața. Ca urmare, toată lumea și-a predat armele, pe care Cirus le strânse laolaltă în cetățui, ca să le aibă la îndemână în caz de nevoie». (Xenofon, *Educația lui Cirus*, VII, 5, 54, traducere de Radu Alexandrescu).

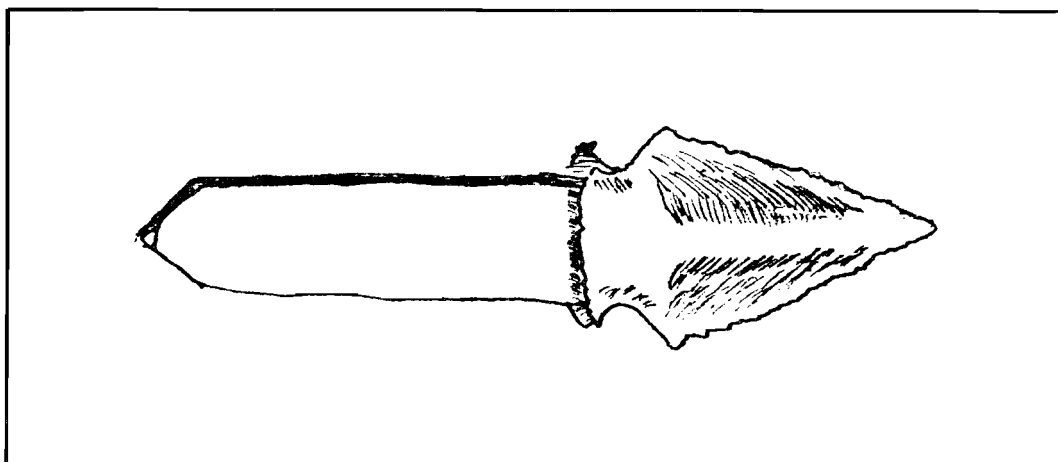
Confiscarea armelor celor învinși, dar și a uneltelor metalice - acestea putând oricând fi transformate în arme - nu a fost o inovație a lui Cirus, ci un obicei practicat din timpuri străvechi, într-atât de frecvent și devenit atât de firesc, încât autorii antici nu l-au considerat demn de semnalat, ca pe un detaliu de la sine înțeles. În această privință, Xenofon constituie una din rarele excepții.

În Dacia Romană această măsură a fost aplicată cu strășnicie, pentru a preveni dese revolte ale autohtonilor. Măsura - vizând coasele, fiarele de plug și alte unelte agricole - a avut urmări nefaste asupra lucrării pământului și a stării economice a autohtonilor, provocând neconținute revolte, înăbușite în sânge. Această confiscare a uneltelor metalice a fost înregistrată de limba autohtonilor, s-a conservat în limba română, în care o mai întâlnim și astăzi sub forma: «ne-au dus la sapă de lemn». Dificultatea de a mai fabrica fiare de plug, chiar și numai săpăligi de fier, a generat această expresie de un nebănuit tragism.

Dezarmând poporul învins al Dacilor, Imperiul l-a expus «cu mâinile legate» mai bine înarmaților săi vecini migratori din est și din nord, dar și-a semnat și propria sa sentință de moarte, căci, numai după trei veacuri, barbarii aveau să se înstăpânească în Cetatea Eternă prin detronarea lui Romulus Augustus.

O Dacie, chiar clientelară, dar înarmată, ar fi constituit un stat tampon între Imperiu și barbari. În această privință se evidențiază încă o dată genialitatea politică a lui Dromichaites, care, avându-l la bunul său plac pe Lysimachos, nu i-a răpit regatul, ci l-a reîncoronat rege al unui stat tampon, între Geția și stăpânirile celorlalți diadohi.

Chiar dacă, după retragerea aureliană, stăpânirile vremelnice ale popoarelor migratoare au aplicat o fiscalitate mai redusă, «foamea de matal» a

Brăzdar de plug geto-dac (sec. III î.e.n. - II e.n.)

războinicilor străini absorbea cantități cu mult peste ceea ce puteau produce minele primitiv exploatate și atelierile locale reduse la mijloace rudimentare, în raport cu perfecționatele și productivele făurării din Dacia decebalică. S-a revenit astfel la «sapa de lemn» a epocilor de piatră, armamentul nu mai cuprindea decât arcuri, săgeți, sulite din lemn, iar puținele arme din fier, frânte în decursul deceniilor, *scurtate* datorită uzurii, se prefăceau în *sica*, în cuțite din ce în ce mai scurte. Acestei situații se datorează sărăcia în arme și unelte a inventarelor din mormintele autohtonilor post-aurelieni. Să fi renunțat Daco-Romanii chiar și la vânătoare? Imposibil de crezut, dar arcurile, săgețile - de data aceasta cu vârful din os - sulitele din lemn, erau putrescibile, perisabile și nu s-au putut păstra. Dar micile unelte din fier, încă existente, nu mai puteau fi lăsate morților, ci - păstrate de urmașii celor decedați - erau utilizate până la totala lor uzură. Cum s-ar putea astfel explica dispariția ingeniosului brăzdar de fier dacic «cu vârful interschimbabil»?

În acele condiții, fiecare frântură de fier devenea un obiect de valoare și ar fi normal ca noțiunea de *frântură* sau de *scurtătură* să se fi reflectat în însăși denumirea uneltei obținute prin ascuțire. Pentru noțiunile de mai sus ni se furnizează următorii termeni: latină - *brevis* (scurt, mic), franceză - *bref* (scurt), germană - *Brief* (scrisoare). Desigur, cititorii vor fi de acord cu primele două cuvinte, în timp ce germ. *Brief* (scrisoare) va stârni legitime nedumeriri. Aparenta inadvertență se explică printr-o «deplasare semantică», în care epitetul «a uzurpat» locul substantivului pe care-l explică. Să ne amintim de cunoscutul vers «*Vita nostra brevis est*» (viața noastră este scurtă) și vom

constata că o *epistolă* nu este decât o *scriere scurtă*, adică o *scripta brevis*. *Brevis* a uzurpat locul lui *scripta* și - datorită unui tratament pe care nu-l vom analiza -, pătrunzând în germană, a evoluat în *Brief*. Dar, în afară de fenomenul de uzurpare, termenii german și francez demonstrează că un vechi *v* evoluează, devenind un mai recent *f*. Totodată, se dovedește că germ. *Brief* nu este explicabil în germană, ca atare este un împrumut din latină.

Germanul *Brief* devine interesant, din punctul nostru de vedere, prin participiul trecut al unui derivat al său - *verbrieft* (confirmat în scris, ipotetic, confirmat documentar), a cărei a doua parte -*brieft* se citește *brift*, ceea ce demonstrează că într-o conjugare nordică, o eventuală verbalizare a lui *Brief* în *briefen*, ar putea figura la participiul trecut în *brieft*.

«Scurtarea» se obține și prin *rupere* (la part.trecut *rupt*), reprezentată în germană prin verbul *brechen* (lat. *frango*, *frangere* ne evocă sulita francă, *franka*, demonstrând că era o «ramură lungă și dreaptă, ruptă dintr-un copac).

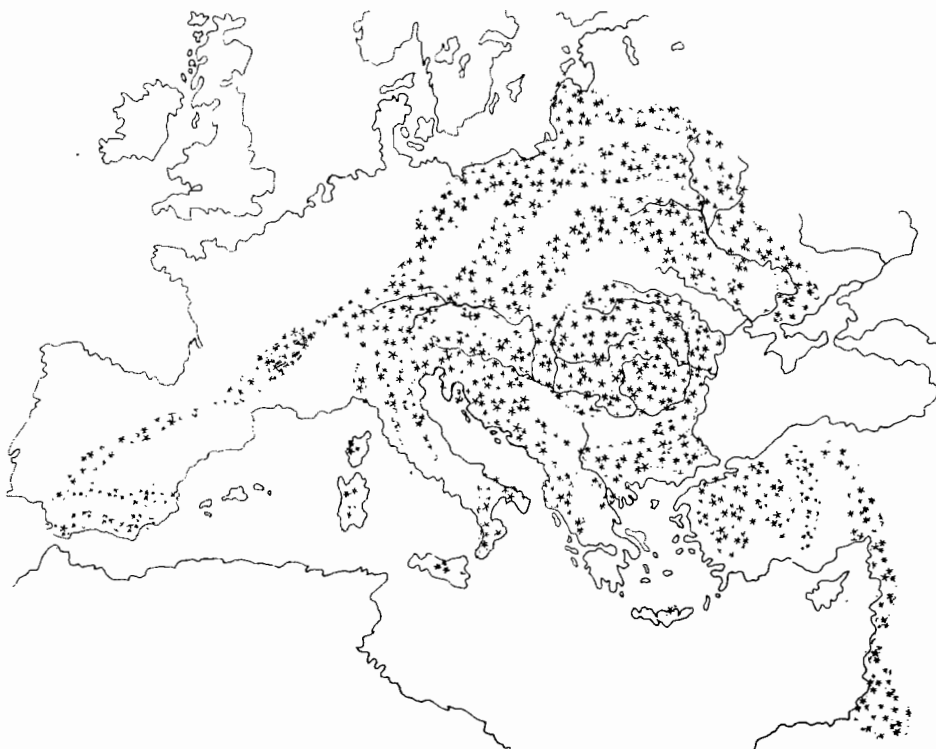
Germ. *brechen* are și valoare de a *sfărâma*, *sfărâmătura de var*, stinsă în apă și amestecată cu nisip, formează *bruftul* care se *bruftuiește* pe zidul roșu. A *bruftui* a devenit - în urma trântirii bruftului pe zid - și acțiunea de a administra cuiva o *trânteală*.

Întrucât *b* evoluează în *p*, întrezărim o legătură între *bruft-ură* și *prăft-ură*, fără să negăm slavismul cuvântului *prahtu* (praful rezultă din sfărâmarea fină a unei roci). Întrezărim deci posibilitatea unei apartenențe autohtone pentru *bruft* și *praft*, intermediare între slavisme și latinisme, după cum rom. *a pofti* se situează între latinul *opto*, -*are* și sl. *pohotěti*.

Singura dovadă a existenței *brev* sau *bref* în dacă ne-ar putea-o furniza urma acestei rădăcini în limba Romano-Panonicilor, în care au mai dăinuit multe cuvinte din limba Dacilor liberi. Cuceritorii maghiari au preluat de la populația autohtonă unele cuvinte pe care nu le aveau în lexic și le-au adoptat limbii maghiare. De exemplu, cuvântul maghiar *rövid* are valoarea de scurt, în germană *kurz* (Halász Előd, *Magyar - Német Szótár*, tizenharmadik kiadás, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, p. 356), termen rezultat din modificarea «à la manière hongroise» a unui *breft*. Vechii Maghiari evitau grupurile bi și triconsonantice, iar în cuvintele adoptate din limbi străine, dacă grupul figura la început, ca de ex. în *școla* (școală), adăugau o vocală, rezultând *iskola* (a se citi ișcola). În felul acesta germ. *stall* (staul, grajd) a devenit *istalló*, iar *Ștefan* un mai vechi *Isteván*, apoiu *István*. Grupul *ft* din *breft* a fost sonorizat prin intercalarea unui *i*, iar inițialul *br* a fost rezolvat prin eliminarea lui *b*, rezultând un *revid* - *rövid* (*e* - *ö*, cf. germ. *Feld* - magh. *föld*). Această etimologie nu exclude încă posibilitatea ca dacul *breft* să, provină din lat. *brevitas*.

Întorcându-ne la problema lipsei de fier din «mileniul tăcut», considerăm că într-o daco-română timpurie, sintagma *scurtă bucată de fier* putea să sune *breftă bucată de fer*, iar epitetul *breftă*, uzurpând celelalte cuvinte, să dea naștere termenului *breftă*, cu întreaga accepțiune. *Brefta*, după ascuțire, a devenit un cuțitaș, adică exact *brifta* bănățeană de astăzi.

SPAȚIUL TRACIC

«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

Ioan P. Bogdan, <i>Mitologia geto dacă</i>	1
Al. Stănciulescu-Bârda, <i>Arheologia mitică în tradițiile satului Bârda din județul Mehedinți</i>	3
J.C. Drăgan, <i>Istoria antică între enigmă și miracol (III)</i>	10
George Vaida și Ionel Cionchin, <i>O seamă de etimologii</i>	21

NOI TRACII
Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)